

EU:n tutkimusohjelmien kritiikkiä

Matti Saarnisto

Vietin maaliskuun puolivälissä viikon Brysselissä arvioimassa tutkimushakemuksia, jotka liittyvät EU:n V:n puiteohjelman osaohjelmaan 'Global change, climate and biodiversity', tarkemmin sen menneitä ilmastomuutoksia selvittävään osaan. Kokemus oli kertausta parin vuoden takaisesta. Tutkimuslaitostutkijalle oli virkistävää lukea puhtaita perustutkimushakemuksia, joiden arviointiperustana oli ensi vaiheessa vain tieteellinen taso. Ilahduttavaa oli myös tavata virolaisia tutkijoita samassa työssä osana eurooppalaista perhettä 50 vuotta kestäneen eristyksen jälkeen.

Suomeen oli kantautunut tietoja, joiden mukaan tutkimuksen 'sosioekonominen relevanssi' olisi tällä kertaa erityisessä arvossa. Pidimme tämän mielessä, kun alkuvuodesta koordinoim omaa hakemustani eurooppalaisten kollegojen kanssa, vaikka ensi sijassa pyrimme kirjoittamaan hakuohjeen mukaisen innovatiivisen tutkimushakemuksen. Olivatko painotuksemme oikeita, tiedetään ennen kesää.

Ennen kuin hakemus on Brysselissä evaluaattorien käsissä, on käyty läpi uuvuttavan monimutkainen prosessi. Kun lisäksi hankkeiden arvioinnissa on suuri paino muilla kuin tieteellisillä ansioilla, on kritiikkiin aihetta. Toistan latteuden uhallakin hokeman, jonka mukaan EU:n tiedeohjelmat ovat Euroopan paras lahja USA:n tieteelle sitten natsi-Saksasta siirtyneiden/siirrettyjen etevien tutkijoiden. Kokemuksesta tiedän myös, että EU:n tutkimusrahan käyttö ei ole ongelmattonta, vaikka maksuliikenne hoidetaan suuren suomalaisen viraston asiantuntemuksella.

Rahoitushakemuksen laatiminen paksun ohjekirjan mukaan, jos osallistujia on vaikkapa kymmenestä eurooppalaisesta laboratoriosta, on jo sinänsä raskas tehtävä, jos verrataan hakemukseen, jonka tutkija lähettää kansalliselle rahoitusläheteelleen. Hakemisen monimutkaisuuden vielä jotenkin ymmärtää, vaikka vähempikin ohjeistus riittäisi, mutta kun jo ilmoittautuminen asiantuntijaksi vaatii 28-sivuisen asiakirjanipun, jonka täyttöohjeet vievät 35 sivua, niin ymmärrystä ei enää riitä.

Keskustelin EU:n tiedevirkamiesten kanssa raskaasta byrokratiasta. He sanoivat, että kukaan ei oikein tiedä mistä monimutkaiset manuaalit tulevat. Ne vain ilmestyvät milloin mistäkin koneiston uumenista. Asioista keskustellaan loputtomasti, kaikki myöntävä byrokratian ongelmaksi. Eivät EU:n tiedevirkamiehet tyyperyksiä ole. Heillä on monipuolinen tausta ja yleensä tiedehallinnon kokemusta kotimaissaan. Mutta Brysselin suuri koneisto ei jätä tilaa hyvienkään yksittäisten ajatusten toteuttamiseen. Päätökset tehdään tasolla, jossa tiedeohjelmat on alistettu EU:n yleisille poliittisille tavoitteille. Tilanne vain pahenee kun unioni laajenee.

Tutkimusohjelmassa, jonka hankkeiden arviointiin Brysselissä osallistuin, oli tieteellisen sisällön painoarvoksi määrätty vain 45 %, sosioekonomisten arvojen peräti 35 % ja tutkimusryhmän tason ja sen organisoinnin arvoksi 20 %. Hakijoiden mielikuvitus oli ollut kovilla, kun yhteiskunnallista relevanssia oli upotettu tekstiin, olihan kyseessä menneitä ilmastoja tutkiva ohjelma. Usein oli tyydytty toistamaan hakuohjeen lauseita. Kaikki suurin piirtein olivat huomanneet kirjoittaa, että on välttämätöntä tuntea menneet ilmastomuutokset mahdollisimman tarkasti, että voidaan arvioida nykytilanne ja ennustaa tuleva. Tästähän on kysymys, ei muusta.

Megahankkeet - 'eurooppalainen dimensio' - kummittelivat hakemusten joukossa aivan kuin edelliselläkin arviointikerralla. Laajimmassa arvioimassani hakemuksessa oli mukana yli 20 laitosta. Ei sellainen hanke toimi. Myös maantieteellinen tarkoitushakuisuus oli edelleen nähtävissä, toisin sanoen hakemukseen oli koottu laajoja ympäri Eurooppaa. Hankkeet menestyisivät paremmin, jos niitä olisi toteuttamassa luonnollisesti rakentunut ryhmä eikä keinotekoisesti koottu.

Itse käytännön arviointitapahtuma oli periaatteessa tasapuolinen. Se oli myös perusteellinen ja opettavainen harjoitus. Kuuden pitkän päivän aikana luimme kukin yhteensä 12 hakemusta. Ensimmäinen luettiin erikseen hakemuksen nimettömänä kirjoitettu tieteellinen osa, jota sitten neljästä asiantuntijasta muodostettu paneeli kokoontui arvioimaan. Keskustelua jatkettiin niin kauan, että saavutettiin konsensus.

Mikäli yksimielisyyteen ei päästy, paneeli vaihdettiin. Menettely antaa tilaa mielipidejohtajalle, joka saattaa kääntää koko paneelin puolelleen, jopa hylkäämään hakemuksen.

Arvioinnista laadittiin kirjallinen lausunto ja annettiin pisteitä 1-5. Jatkokäsittelyyn pääsyn hyväksymisrajana oli 3, mistä seurasi, että arviointiasteikko riman ylittävälle hakemuksille jäi sekä kapeaksi että karkeaksi. Oli harvinaista, että paneeli oli niin yksimielinen, että erinomainenkaan hakemus olisi saanut tieteellisistä ansioistaan konsensuspisteiksi 5. Yksikin kriittinen mielipide painoi konsensuspisteet neljään, mikä muodostui hyvien tieteellisten hakemusten yleiseksi arvosanaksi. Eroja hakemusten välille haettiin sitten muilla kuin tieteellisillä ansioilla, mikä ei voi olla evaluoinnin tarkoitus. Tieteellisellä sisällöllä tulisi olla selvästi suurempi painoarvo ja sen arvioinnin tulisi olla hienojakoisempi. EU:n tiedeohjelmien painotukset jo takaavat tutkimustulosten nopean hyödynnettävyyden, niinpä ohjelmissa rahoitettavalla tutkimuksella tulisi olla mittana vain laatu.

Arviointimenettelyä voisi kehittää ja riisua anomukset tarpeettomasta painolastista. Hakemuksen tieteellisen osan anonymiteetistä tulisi luopua. Se ei toimi suppeilla tieteenaloilla. Esimerkiksi menneitä ilmastonmuutoksia tutkiva joukko on niin pieni, että hakemuksen aiheesta ja ennen muuta tutkimusalueesta joutuu tahtomattaan päättelämään, ketkä ovat asialla. Parempi olisi, jos hakemus olisi avoimesti nimellä kirjoitettu.

Ensi vaiheen arvioinnin voisi kukin asiantuntija suorittaa tahollaan, ja Brysseliin kokoonnuttaisiin vain konsensusistuntoon. Irrottautuminen kokonaiseksi viikoksi työkiireistä on useimmille vaikeaa. Vaarana on, että halukkuus evaluointitehtäviin vähenee, tai työhön ei saada juuri niitä, joita tarvittaisiin. Keskusteluissa Brysselissä tuli esille myös tarve kuulla asiantuntijoita Euroopan ulkopuolelta. Näin esimerkiksi Yhdysvaltain kansallinen tiedesäätiö lähettää hakemuksia arvioitavaksi maan rajojen ulkopuolelle.

EU ja sen tiedeohjelmat ovat tulleet pysyäkseen ja kehittyäkseen. Niitä myös rahoitetaan suurilla summilla, esimerkiksi tässä esillä ollut yhtä osaohjelmaa vuosina 1999-2000 yhteensä 1,7 miljardilla markalla. Päätökset tiedeohjelmien painotuksista tehdään EU:n komissiossa ja niistä keskustellaan myös parlamentissa. Jos asioihin halutaan vaikuttaa, nämä ovat ne elimet. Niissä tehdään myös suomalaista tutkimusta koskevia päätöksiä yhä enemmän. Pitäisiköhän esimerkiksi Suomalaisen Tiedeakatemian ottaa kansainvälisen toimintansa yhdeksi painopisteeksi Bryssel tukemalla ja täydentämällä siellä tapahtuvaa maamme tieteen edunvalvontaa.

Kirjoittaja on Suomalaisen Tiedeakatemian pääsihteeri ja Geologian tutkimuskeskuksen professori.